

## SLA i OVIJ: što se krije iza skraćenice?

*Marta Medved Krajnović*

*Tokio, Japan*

*U radu se iznosi kraći osvrt na znanstveno-istraživačku disciplinu koja se bavi istraživanjem procesa usvajanja odnosno učenja drugoga i stranoga jezika, a koja je u svijetu poznata pod akronimom SLA. Glavna je svrha rada predstavljanje hrvatskoga nazivlja za samu disciplinu i neke od najučestalijih pojmova koji se pojavljuju u raspravama iz spomenutoga znanstveno-istraživačkoga područja. Kao inačicu za 'Second Language Acquisition Research', tj. SLA, želi se utvrditi već predloženi naziv 'ovladavanje inim jezikom' (Jelaska, 2007b) i skraćenica OVIJ te potaknuti rasprava o tome, kao i ostalim spomenutim nazivima. Kako se željelo predstaviti što šire nazivlje u jednome članku, ne ulazi se u detaljniju raspravu o porijeklu određenoga naziva i njegove prijevodne inačice, nego ih se nastoji odrediti prikazom nastanka same discipline te naznakama nekih od ključnih pitanja kojima se OVIJ danas bavi.*

### 0. Uvod

U ovome radu, koji je nastao kao odgovor na poziv časopisa *Lahora* o razvoju hrvatskoga nazivlja za 'istraživanja područja ovladavanja . . . drugim i stranim jezikom' (Jelaska 2007a: 85), bit će riječi o znanstveno-istraživačkoj disciplini koja je nastala na engleskome govornome području prije nepunih četrdeset godina. Uvriježeni joj je naziv i akronim u svjetskoj literaturi SLA (skraćeno od *Second Language Acquisition Research*). Ta je disciplina radom hrvatskih glotodidaktičara iz redova anglista prisutna na hrvatskome govornome području još od ranih 1980-ih (npr. Vilke 1983). Prije nekoliko godina intenzivnije je zaživjela i izvan anglističkih krugova. Ujedno se ustanovila i kao samostalni kolegij na razini diplomskih i poslijediplomskih studija pa je uistinu nastala potreba za razvojem hrvatskoga nazivlja.

Dakle, svrha je ovoga članka da kratkim osvrtom na spomenutu disciplinu predstavi hrvatske nazive za neke od engleskih koji se vrlo često pojavljuju u raspravama u SLA. Neki od tih naziva već su prisutni u hrvatskoj stručnoj literaturi (uglavnom u radovima spomenutih hrvatskih anglista koji se bave glotodidaktikom, kroatista koji se bave hrvatskim kao drugim i stranim jezikom te stručnjaka koji se bave usvajanjem hrvatskoga kao prvoga jezika), ali često supostoji više inačica za jedan engleski naziv. U ovome će se radu predstaviti samo oni nazivi za čije se šire prihvaćanje zalaže autorica članka. Njihov je izbor rezultat višegodišnjega preglednoga bavljenja procesom usvajanja/učenja drugoga/stranoga jezika te rasprava s kolegama koji se bave istim područjem. Kako bi svi spomenuti nazivi bili uočljiviji, u prvome pojavljivanju istaknut će ih se kurzivom. Uz mnoge od njih odmah će se navesti i njihove kratice, a tijekom teksta uporaba punoga naziva i kratice varirat će ponajprije iz stilskih razloga.

## 1. SLA i OVIJ

U hrvatskoj literaturi već je u upotrebi više naziva za samu disciplinu. Možda je najuvriježeniji bio doslovan prijevod — *istraživanje procesa usvajanja drugoga jezika* ili kraće: *usvajanje drugoga jezika*. Također, katkad se rabi i sama kratica *SLA*. Međutim, kada se detaljnije promotri što se u okviru SLA u svjetskome i hrvatskome kontekstu istražuje, i sam engleski naziv i njegovi prijevodi nedovoljno pokazuju na bogatstvo i raznovrsnost istraživanja.

Širina se područja npr. može vidjeti i iz natpisa na mrežnoj stranici ICoSLA (2008), navedenoga u (1). ICoSLA je mrežni (internetski) forum koji okuplja vodeće stručnjake iz područja istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom te sadrži vrlo veliki broj bitnih podataka (definicija, članaka, podataka o skupovima, e-mail grupama itd.) vezanih uz to područje. Idejni je začetnik i glavni urednik ICoSLA Mike Sharwood Smith, jedan od vodećih svjetskih istraživača u području OVIJ-a.

- (1) SLA is a theoretical and experimental field of study which, like first language acquisition studies, looks at, and seeks to understand the phenomenon of language development, in this case the acquisition of second languages... whenever and in whichever context that development may be taking place. The term, “second” includes “foreign” and “third, fourth” (etc.). Since the early nineteen seventies, SLA researchers have been attempting to describe and explain the behavior and developing systems of children and adults learning a new language. The dominant aim behind this research is to extend our understanding of the complex processes and mechanisms that drive language acquisition.

Na spomenutoj se mrežnoj stranici ističe da je naglasak upravo na otkrivanju *mehanizama jezične obrade* (engl. *language processing mechanism*), a ne na opisivanju konteksta i vanjskih mehanizama (npr. poučavanja jezika) koji tu obradu mogu izazvati ili olakšati, odnosno na opisivanju osobnoga iskustva ovladavanja inim jezikom. Međutim, često je gotovo nemoguće govoriti o jednome ne uključujući drugo.

Dakle, riječ je o eksperimentalnome i teorijskome području koje nastoji unaprijediti razumijevanje razvoja jezika koji nije *prvi jezik*, tj. *J1* (engl. *first language — L1*), bez obzira kada se on razvijao i u kojemu kontekstu. Naziv prvi jezik zahtijeva pojašnjenje jer se uz njega ili umjesto njega često rabe i nazivi *materinski jezik* (engl. *mother tongue*), *rodni jezik* (engl. *native language*) te *primarni jezik* (engl. *primary language*) kao manje-više istoznačni (više u Jelaska 2005: 24–37). Autorica ovoga članka koristi se nazivom prvi jezik u značenju jezika koji je pojedinac prvi usvojio, nazive materinski jezik i rodni jezik uglavnom ne rabi zbog određenih polemika vezanih uz njihovu uporabu. Naziv primarni jezik rabi u smislu jezika koji je pojedincu glavno i najlakše sredstvo komunikacije, što ne mora nužno biti prvi usvojeni jezik, npr. kada useljenik u nekoj zemlji živi dovoljno dugo da mu njezin službeni jezik postane ‘jači’ od njegovog J1.

Navod u (1) kaže da naziv *drugi jezik*, tj. *J2* (engl. *second language — L2*) podrazumijeva i *strani jezik*, tj. *SJ* (engl. *foreign language — FL*) i *treći jezik*, tj. *J3* (engl. *third language — L3*) i bilo koji sljedeći jezik kojim pojedinac nastoji ovladati. Zanimljivo je da se citat ne osvrće na razlikovanje procesa *usvajanja* (engl. *acquisition*) i *učenja* (engl. *learning*) jezika, koje je u literaturu prvi izravno uveo Krashen (1976), o čemu se vrlo intenzivno raspravljalo osamdesetih godina 20. stoljeća. Iako se Krashenovo strogo razlikovanje procesa spontanoga, nesvjesnoga usvajanja jezika od svjesnoga i organiziranoga učenja jezika danas više ne prihvaća jer je veći broj istraživanja dokazao da često oba procesa supostoje, katkad je u raspravama o jezičnome razvoju nužno razlikovati usvajanje jezika od učenja jezika.

### 1.1. Tri vrste procesa i okruženja u ovladavanju inim jezikom

Da bi se objasnilo o čemu je riječ, možda je korisno predočiti tri vrste procesa i okruženja u okviru kojih dolazi do razvoja jezika koji pojedincu nije prvi jezik.

*Usvajanje drugoga jezika* (engl. *second language acquisition*) događa se u prirodnoj sredini gdje glavno značenje ‘drugoga’ nije kronološko, nego kontekstualno (dakle može se odnositi i na treći i na neki sljedeći jezik koji pojedinac usvaja). Drugi jezik označava jezik koji pojedinac spontano usvaja u sredini

gdje je on službeni jezik ili prvi jezik većini stanovništva. Kao primjer takvog procesa može se navesti isključivo spontano usvajanje ili usavršavanje engleskoga u svakodnevnoj komunikaciji sa stanovnicima zemlje engleskoga govornog područja u kojoj je *izvorni govornik* hrvatskoga (engl. *native speaker*) privremeno na radu.

*Učenje stranoga jezika* (engl. *foreign language learning*, ali i *foreign language acquisition* te *second language learning* ili *second language acquisition*) događa se u institucionaliziranoj sredini gdje je naglasak na formalnome, tj. strukturiranome pristupu jezičnoj građi, a gdje jezik koji se uči nije šire prisutan u bližoj okolini. Kao primjer ovoga procesa može se navesti učenje francuskoga u hrvatskim školama.

*Ovladavanje inim jezikom* (engl. *second language acquisition*) u ‘mješovitom’ kontekstu, gdje je pojam ovladavanje, kao nadređeni pojam, uključuje i neformalno usvajanje i formalno učenje, a pojam ini, tj. IJ, podrazumijeva bilo koji jezik osim prvoga usvojenoga i zapravo je nadređen već spomenutim pojmovima J2, J3... i SJ (Jelaska 2005). Kao primjer ovoga procesa može se navesti ovladavanje njemačkim izvornoga govornika hrvatskoga koji njemački uči na tečaju u Beču, ali ga i usvaja za svakodnevnoga života u tome gradu. Drugi bi primjer moglo biti učenje talijanskoga jezika izvornih govornika hrvatskoga jezika tijekom školovanja u Puli, ali i njihovo usvajanje talijanskoga izloženošću tomu jeziku u izvanškolskome okruženju zbog brojnosti talijanske nacionalne manjine.

Kao što je već rečeno, procesi usvajanja i učenja često su isprepleteni (čak i u prva dva navedena okruženja), a u suvremenome svijetu sve manje postoje oštre granice između drugoga i stranoga jezika kako su upravo određene. Zbog svega navedenoga u ovome će se članku najčešće rabiti naziv koji je prvi predložila Z. Jelaska (2007b): *ovladavanje inim jezikom*, kao nadređen svim spomenutim inačicama procesa usvajanja/učenja drugoga /stranoga jezika. Sukladno tome, predlaže se da hrvatska inačica za SLA bude *OVIJ* kao skraćenica i za *istraživanje procesa ovladavanja inim jezikom* i za samo *ovladavanje inim jezikom*. Naime, naziv SLA također se odnosi i na ‘istraživanja usvajanja drugoga jezika’ i na samo ‘usvajanje drugoga jezika’.

## 1.2. Doseg OVIJ-a

Uz opisane kontekste OVIJ-a treba naglasiti i sljedeće.

Prvo, istraživanja OVIJ-a odnose se na sve dobne skupine, dakle na dječje ovladavanje inim jezicima i na inojezične procese koji se mogu događati u bilo kojoj kasnijoj životnoj dobi.

Drugo, jezični procesi potaknuti ovladavanjem IJ imaju utjecaja i na J1, dakle unutar OVIJ-a treba istraživati i što se događa s prvim usvojenim jezikom kao posljedica *međujezičnoga djelovanja* (engl. *crosslinguistic interaction*), tj. međusobnoga višesmjernoga utjecaja pojedinčevih jezika. Jedan je od tih procesa npr. *jezično nazadovanje* (engl. *language attrition*), tj. gubljenje već usvojenih znanja i sposobnosti u J1.

Treće (a zbog ograničenosti prostora u članku samo kao naznaka), OVIJ se djelomično preklapa s druge dvije znanstveno-istraživačke discipline: *istraživanjima dvojezičnosti* (engl. *bilingual research*) i *istraživanjima višezjezičnosti* (engl. *multilingual research*).

Četvrto, iako će još mnogi stručnjaci koji se bave OVIJ-em zaniijekati vezu između te discipline i glotodidaktike — teorije nastave stranih jezika, može se reći da je ta veza nužna. Proces institucionaliziranoga ovladavanja stranim jezikom svakodnevnica je milijunima učenika diljem svijeta, stoga nastava stranoga jezika, s obzirom na svoju rasprostranjenost i relativno kontrolirane uvjete u kojima se odvija, pruža vrlo plodno tlo za istraživanja. A s obzirom da je proces institucionaliziranoga OVIJ-a često mukotrpan i neučinkovit, znači da ga treba dalje unaprjeđivati, između ostaloga i na temelju spoznaja o procesima koji omogućuju i potiču ovladavanje jezikom.

## 2. Počeci OVIJ-a

Teško je i gotovo uvijek proizvoljno odrediti točan početak razvoja neke znanstveno-istraživačke discipline, a još je teže to učiniti u interdisciplinarnome području čiji se začeci vide u nekoliko različitih disciplina, što je upravo slučaj s OVIJ-em. Njegovu nastanku prethodila su lingvistička, psiholingvistička i primijenjeno-lingvistička zbivanja koja su se događala mahom u SAD, Kanadi i Velikoj Britaniji pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća.

### 2.1. Lingvistička zbivanja

Od lingvističkih zbivanja najznačajnije je i revolucionarno za jezične znanosti općenito objavljivanje djela N. Chomskoga (1957, 1959, 1965) koja su srušila do tada opće prihvaćene strukturalističke i biheviorističke postavke o prirodi ljudskoga jezika i njegova usvajanja.

#### 2.1.1. Psiholingvistička istraživanja

Nove jezične teorije i promišljanja N. Chomskoga potakle su, između ostaloga, psiholingvistička istraživanja procesa usvajanja engleskoga kao prvoga jezika (Brown 1973). Najznačajniji je nalaz tih prvih istraživanja bio da sva djeca urednoga jezičnoga razvoja tijekom usvajanja engleskoga kao J1 prolaze gotovo jednakim gramatičkim razvojnim fazama. Kasnija generativna

istraživanja u okviru razvojne psiholingvistike uglavnom su potvrdila nalaze tih prvih istraživanja te pronašla nove sustavnosti u dječjem usvajanju J1, posebno ideju N. Chomskoga o postojanju urođenoga *mehanizma za usvajanje jezika* — *MUJ* (engl. *language acquisition device* — *LAD*) i urođenih načela *univerzalne gramatike* — *UG* (engl. *universal grammar* — *UG*) koji onda usvajanje jezika vode u ‘pravome’ smjeru, bez obzira na kvalitetu jezičnoga *unosa* (engl. *input*) kojoj su djeca izložena. Riječ je o tzv. *pretpostavci o oskudnosti jezičnih poticaja* (engl. *poverty of the stimulus hypothesis*) koja smatra da djeca bez pomoći *MUJ*-a i *UG*-a ne bi mogla usvojiti J1 jer su izložena siromašnome i često nepravilnome jezičnomu unosu.

*Razvojni obrasci* — Stručnjaci koji su se pak bavili usvajanjem engleskoga kao drugoga jezika htjeli su vidjeti razvija li se i on kod učenika sličnim, predvidljivim slijedom. Činilo se da početna istraživanja potvrđuju tu pretpostavku (npr. Dulay and Burt 1974). Međutim, brojna su kasnija istraživanja pokazala da je proces usvajanja J2 još složenije područje istraživanja od procesa usvajanja J1. Postojanje *razvojnih obrazaca* (engl. *developmental patterns*) nije opovrgnuto. Međutim, pokazalo se da oni u kontekstu J2 ili IJ pokazuju veću raznolikost i dinamiku nego kod procesa usvajanja J1, ponajprije zbog šarolikosti jezičnih i izvanjezičnih konteksta u kojima se to ovladavanje može događati.

*Istraživanja dvojezičnosti* — Istovremeno s navedenim istraživanjima u SAD, u dvojezičnoj Kanadi razvio se program tzv. *uranjanja* (engl. *immersion*) osnovnoškolske djece u drugi jezik (primarno francuski) preko sadržaja jezičnih i ostalih školskih predmeta. Rezultati toga programa (Lambert i Tucker 1972), kao i čitav kontekst u kojem se on zbivao, bili su odličan poligon za istraživanja dvojezičnosti. Ta su istraživanja prilično utjecala na razvoj istraživanja unutar OVIJ-a, tada discipline u nastanku (Lightbown 2000).

## 2.2. Primijenjenolingvistička zbivanja

Od primijenjenolingvističkih kretanja moglo bi se reći da su najznačajnija za nastanak OVIJ-a bile *kontrastivna analiza* i *analiza pogrješaka*. One su kao prethodnice dovele do istraživanja koja su uspostavila OVIJ kao samostalnu znanstvenu disciplinu u pravome smislu te riječi. Treba ovdje upozoriti da hrvatski naziv *primijenjena lingvistika* i engleski naziv *applied linguistics* nisu uvijek istoznačni. Naime, iako i jedan i drugi naziv uključuju razne oblike primijenjenih bavljenja jezikom (nastavu jezika, prevođenje, leksikologiju itd.), prva asocijacija koja se budi uz engleski termin ponajprije se odnosi na pitanja učenja i poučavanja, tj. nastavu jezika.

### 2.2.1. Kontrastivna analiza

Začetnikom i vodećim imenom kontrastivne analize (engl. *contrastive analysis — CA*) mogao bi se smatrati R. Lado (1957). Tijekom pedesetih i ranih šezdesetih godina 20. stoljeća vrlo je utjecajna bila tzv. *pretpostavka kontrastivne analize*, tj. PKA (engl. *Contrastive Analysis Hypothesis — CAH*), koja je nastojala objasniti proces ovladavanja inim jezikom na temelju usporedbe učenikova prvoga jezika i *ciljnoga jezika*, tj. *CJ* (engl. *target language — TL*).

Smatralo se da će u slučajevima u kojima su elementi učenikova J1 i CJ slični doći do tzv. *pozitivnoga prijenosa* (engl. *positive transfer*), što znači da će ovladavanje ciljnim jezikom biti olakšano jer će se određena intuitivna i osvijestena jezična znanja (npr. o redoslijedu riječi u rečenici ili o gramatičkim strukturama) prenijeti iz prvoga jezika u ciljni. U slučajevima u kojima su elementi učenikova J1 i CJ različiti, smatralo se da će doći do tzv. *negativnoga prijenosa* (engl. *negative transfer*), što znači da će ovladavanje ciljnim jezikom biti otežano jer će prijenos struktura iz prvoga jezika rezultirati pogrješkom.

Na temelju PKA vođeni su brojni međunarodni projekti u sklopu kojih su rađene detaljne usporedbe različitih jezika (npr. za usporedbu engleskoga i hrvatskoga vidi Filipović 1985). Krajnji je cilj tih projekata bio izraditi materijale za učenje i poučavanje jezika koji bi poseban naglasak stavljali na jezične elemente za koje se smatralo da će biti najproblematičniji. Međutim, tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća kontrastivna analiza gubi na popularnosti, i to iz dva razloga. Prvi je što kontrastivna analiza gubi svoj teorijski oslonac dolaskom ere Chomskog i njegovih ideja o usvajanju jezika jer se zasnivala na biheviorističkome poimanju ovladavanja jezikom kao procesu stvaranja jezičnih navika. Drugi je što su analize primjera učeničke *jezične proizvodnje* (engl. *language production*) pokazale da se veliki broj učeničkih pogrješaka ne može objasniti postavkama kontrastivne analize. Takvi rezultati empirijskih istraživanja doveli su do novoga pristupa učeničkom jeziku — analize pogrješaka.

### 2.2.2. Analiza pogrješaka

Idejnim začetnikom i jednim od najutjecajnijih istraživača analize pogrješaka (engl. *error analysis — EA*) može se smatrati P. Corder (1967). Dok je kontrastivna analiza nastojala predvidjeti učeničke probleme uspoređivanjem dvaju jezika, analiza pogrješaka na temelju učeničke jezične proizvodnje nastoji objasniti jezične procese koji su do njih doveli. Djelomično pod utjecajem već spomenutih psiholingvističkih istraživanja, analiza pogrješaka razvila je i nov stav prema učeničkim pogrješakama — na njih se počinje

gledati kao na nezaobilaznu i sasvim prirodnu pojavu tijekom ovladavanja jezikom.

Učeničke su pogrješke podijeljene u nekoliko skupina, kroz njih se nastojalo steći uvid u procese ovladavanja inim jezikom.

*Međujezične pogrješke* (engl. *interlingual errors*) nastaju pod utjecajem elemenata učenikova J1 (u tome je prisutna tzv. slaba hipoteza kontrastivne analize).

*Unutarjezične pogrješke* (engl. *intra lingual errors*) nastaju uslijed učenikove sposobnosti jezične obrade na određenome stupnju ovladavanja jezikom te strategija kojima se učenik pritom koristi. Istraživanja su pokazala da je dio unutarjezičnih pogrješaka zajednički svim učenicima određenoga jezika kao ciljnoga jezika, bez obzira na jezičnu pozadinu, tj. prve ili ine jezike tih učenika, a da neke od tih pogrješaka čine i djeca koja taj CJ usvajaju kao J1. Unutarjezične pogrješke uključuju *pogrješke preopćavanja* (engl. *overgeneralisation errors*) ili *pojednostavljivanja* (engl. *simplification errors*). Do jednih i drugih pogrješaka dolazi uslijed nepotpune usvojenosti pojedinih vidova gramatičkoga sustava nekoga jezika pa je katkad teško razlučiti o kojoj je vrsti pogrješaka riječ. Kao prototipan primjer pogrješke preopćavanja može se navesti uporaba određenih gramatičkih elemenata i u situacijama u kojima nisu primjenjivi (npr. u engleskome uporaba nastavka *-ed* koji služi za tvorbu prošloga vremena pravilnih glagola i u tvorbi prošloga vremena nepravilnih glagola). Kao primjer pogrješke pojednostavljivanja može se navesti uporaba infinitiva glagola i u kontekstima u kojima bi glagol trebao biti u nekome od svojih neinfinitivnih oblika, npr. *Ja ići u dućan*.

*Navođene pogrješke* (engl. *induced errors*) uzrokovane su neprikladnim poučavanjem.

*Slučajne pogrješke* (engl. *mistakes*) uzrokovane su nejezičnim čimbenicima poput umora, stresa, brzine komunikacije i sl. Njih učenik može primijetiti i samostalno ispraviti u uvjetima u kojima može *nadgledati* (engl. *monitor*) svoju proizvodnju (npr. kod pisanja sastavaka ili sporoga govora).

### 2.2.3. Analiza međujezika

Sve navedeno pokrenulo je novi val istraživanja: tzv. istraživanja učenikova *međujezika* (engl. *interlanguage*). Naziv ‘međujezik’ pripisuje se Selinkeru (1972). Riječ je o učenikovu jeziku koji se sustavno razvija kako on napreduje u ovladavanju inim jezikom. Kao početna točka međujezika može se zamisliti učenikovo potpuno nepoznavanje ciljnoga jezika (iako učenik uvijek posjeduje određena jezična znanja, urođena ili stečena iskustvom usvajanja J1 i možda još nekoga IJ), a krajnja bi točka bilo poznavanje CJ na razini izvornoga govornika. Između te dvije točke međujezik se razvija na djelomično predvidljiv način, ali pokazuje i određenu *nepredvidivu promijenjivost*



(engl. *variability*, odnosno *free variation*). Nju bi moglo uzrokovati među-jezično djelovanje jezičnih sustava koje određeni pojedinac posjeduje, neka druga *učenikova obilježja* (engl. *learner characteristics/variables*) ili *kontekst ovladavanja jezikom* (engl. *context of acquisition*).

Prema mišljenju većine stručnjaka, pravi početak OVIJ-a kao samostalno znanstveno-istraživačke discipline označila su istraživanja učenikova međujezika iz gledišta širih od onih koje je pružala i kontrastivna analiza i analiza pogrješaka. To su npr. gledišta već spomenutoga jezičnoga unosa, mogućega *prihvata* (engl. *intake*) i *ostvaraja* (engl. *output*), (što su termini koje je predložila L. Cvikić (2007)), učenikovih komunikacijskih aktivnosti, višesmjernih (i višebrojnih) međujezičnih utjecaja (engl. *crosslinguistic influence*), učenikove dobi (engl. *learner age*) i druga.

Treba napomenuti da se u današnje vrijeme naziv međujezik (iako zbog svoje uvriježenosti i kratkoće i dalje opstaje) u engleskome sve više zamjenjuje nazivom *učenikov jezik* (engl. *learner language*), zbog određene negativne konotacije koju riječ *inter* ‘među’ može imati, bar u engleskome. Taj bi se jezik mogao nazvati nazvati i *korisnikovim jezikom*. Naime, engleski naziv *second language user* koji smo preveli kao *korisnik inoga jezika* predložio je Cook (2002) kao svojevrsnu zamjenu za naziv *second language learner*, tj. *učenik inoga jezika*. Cook smatra da se produženim korištenjem riječi *učenik* zapravo nedovoljno ističe da je osoba koja nastoji ovladati IJ tim jezikom već djelomično ovladala i da se njime u određenoj mjeri može koristiti u komunikacijske svrhe.

### 3. Korisnik inoga jezika i izvorni govornik

Zapravo se rijetko postavlja pitanje koje bi trebalo biti među prvima o raspravama o procesu ovladavanja inim jezikom (jer je mogući odgovor toliko višeslojan) — *Što uistinu znači ovladati inim jezikom i gdje je kraj tomu procesu?*

Još se ne tako davno i u stručnim krugovima smatralo (a u laičkim se i dan danas smatra) da se uspješnim korisnikom inoga jezika može smatrati samo ona osoba koja dostigne razinu *jezičnoga umijeća* (engl. *language proficiency*) *blisku umijeću izvornoga govornika* (engl. *near-native competence*). Na prvi pogled takvo određenje uspješnoga korisnika inoga jezika izgleda prilično jasno, no riječ je samo o prividu. Naime, još su jedan od razloga dinamičnosti i bogatih rasprava u području OVIJ-a neslaganja stručnjaka oko određenja nekih temeljnih i vrlo učestalih pojmova.

Tako se, na primjer, pojam jezičnog umijeća sve češće zamjenjuje danas vrlo popularnim pojmom *komunikacijske sposobnosti* ili *komunikacijske kompetencije* (engl. *communicative competence*) pa ih se može smatrati go-

tovo istoznačnima. Međutim, u literaturi njihov odnos nije u potpunosti razriješen, možda i zbog svega što se navodi u nastavku teksta.

### 3.1. Komunikacijska kompetencija

Tipičan je primjer vrlo važnoga pojma oko kojega nema potpunoga slaganja komunikacijska kompetencija, tj. komunikacijska sposobnost. Za prednost hrvatske riječi sposobnost nad posuđenicom kompetencija zalaže se Z. Jelaska (2005), a u HNOS-u se navodi i pojam komunikacijsko umijeće koji je uveo T. Ladan, a mogao bi biti nadređen pojam koji uključuje sposobnost i vještinu (Jelaska, usmena komunikacija). S obzirom da je pojam kompetencija odnosno komunikacijska kompetencija kao integralna posuđenica iz engleskoga već zaživio u hrvatskoj stručnoj literaturi, ovdje se uglavnom rabi taj pojam.

I sam pojam *kompetencije* (engl. *competence*), a poglavito komunikacijske kompetencije u svojoj je relativno kratkoj povijesti postojanja doživljavao brojna tumačenja i još je nejednoznačno definiran. Pojam kompetencije, u smislu *jezične* ili *lingvističke kompetencije* (engl. *linguistic competence*), u jezične je rasprave uveo Chomsky (1965), a pojam komunikacijske kompetencije pripisuje se Hymesu (1972). Kako je izvan svrhe ovoga članka ulaziti u detalje tih previranja i složenost brojnih mogućih sastavnica komunikacijske kompetencije (sveobuhvatan prikaz povijesti razvoja definicija i modela komunikacijske kompetencije iznijela je V. Bagarić 2007: 9–86), ovdje će se navesti jedno globalno određenje. Ono kaže da je komunikacijska kompetencija sve ono što govornik treba znati kako bi unutar određene zajednice komunicirao na prikladan način (Saville-Troike 2006: 100). A to ‘sve’ moglo bi uključivati nekoliko međudjelujućih razina znanja navedenih u (2).

- (2)
  - i. znanje samoga jezika (njegove fonetsko-fonološke, morfo-sintaktičke, leksičko semantičke i diskursne razine)
  - ii. pragmatičko znanje (znanje o društveno prikladnoj uporabi jezika sukladno komunikacijskomu kontekstu)
  - iii. opće enciklopedijsko znanje (vezano uz ono o čemu se komunicira)
  - iv. specifično kulturološko znanje (vezano uz posebnosti sadržaja komunikacije s obzirom na kulturološke specifičnosti društva u kojem se komunicira)

Takvomu sveobuhvatnomu znanju učenik, tj. korisnik IJ zasigurno teži. Međutim, prije postavljanja navedenoga, često nedostižnoga cilja trebalo bi postaviti pitanja kao u (3).

- (3)
  - i. Koliko od navedenih znanja, tj. sastavnica komunikacijske kompetencije posjeduje izvorni govornik nekoga jezika, odnosno tko se može smatrati izvornim govornikom?

- ii. Treba li izvorni govornik biti model kojemu korisnik inoga jezika teži ili je zbog *višestruke jezične sposobnosti* (engl. *multicompetence*) korisnika inoga jezika nemoguće i nepravedno uspoređivati tu sposobnost i jednojezičnu sposobnost idealiziranoga izvornoga govornika?

### 3.2. Izvorni govornik

Vjerojatno bi svatko kao izvorni govornik barem jednoga jezika zaključio da nema sva od znanja navedenih u (2) koja bi ga učinila savršeno spremnim za sve komunikacijske situacije. Kada bismo pak uspoređivali svoje izvornogovorničko jezično umijeće s popisom njegovih sastavnica iznesenih npr. u Zajedničkome europskome referentnome okviru za jezike (2005), osjećaj nesavršenosti bio bi još izraženiji. Stoga je pojam izvornoga govornika još jedan od nezaobilaznih, ali nedovoljno razjašnjenih pojmova u primijenjenolingvističkim raspravama. Davies (2003) posvećuje čitavu knjigu određenju izvornoga govornika i pitanju što je to što ga čini različitim od korisnika inoga jezika i raspravlja o njemu s lingvističkoga, psiholingvističkoga i sociolingvističkoga gledišta. Na kraju knjige donosi popis obilježja izvornoga govornika koja se u pojednostavljenom obliku može svesti na četiri odrednice kao u (4).

- (4)
  - i. u djetinjstvu usvaja jezik čiji je izvorni govornik
  - ii. ima intuitivno znanje o prihvatljivosti i produktivnosti gramatike svoga jezika
  - iii. ima jedinstvenu sposobnost proizvodnje tečnoga, kreativnoga i komunikacijski prikladnoga diskursa koji je potpomognut bogatom ‘zalihom’ pohranjenoga vokabulara
  - iv. ima jedinstvenu sposobnost prevođenja na svoj jezik

Ako se korisnik inoga jezika stavi u suodnos prema odrednicama navedenim u (4), Davies zaključuje da većina korisnika nikada ne uspijeva u potpunosti razviti sposobnosti od (ii) do (iv), iako to izuzetno nadarenim korisnicima ipak uspijeva. No, kada oni i postanu poput izvornih govornika nekoga jezika u nekim (rjeđe svim) vidovima svoje komunikacijske sposobnosti, ‘izvornojezična’ zajednica ne mora ih nužno prihvatiti kao izvorne govornike. Vrlo se često i sami korisnici inoga jezika, usprkos formalnim potvrđama (npr. na ispitima prevođenja) o svojim sposobnostima, osjećaju manje sposobnima od izvornih govornika, možda baš zbog toga što nisu usvojili ciljni jezik u (ranome) djetinjstvu. I tako se dolazi do pitanja dobi u ovladavanju jezikom, što je jedna od središnjih i vrlo plodnih tema OVIJ-a (no preopširnih za ovaj prikaz).

### 3.3. Dvojezični i jednojezični izvorni govornik

Cook (1991, 2002) vezano uz pitanje u (3ii) tvrdi da se korisnik inoga jezika nikada ne treba i ne može uspoređivati s izvornim govornikom. Naime, čim u mozgu postoji više od jednoga jezičnoga sustava, taj mozak pohranjuje i obrađuje jezike na drugačiji način od jednojezičnoga mozga. Na tome počiva Cookovo poimanje višestruke sposobnosti dvojezičnih i višejezičnih govornika.

Slična je i Grosjeanova teza o dvojezičnome modalitetu (engl. *bilingual mode*). Naime, Grosjean (1985, 1989, 2002) ističe da je *dvojezični govornik* (engl. *bilingual speaker*) sposoban, ali po mnogo čemu i poseban korisnik svojih jezika te da se na njegove jezične sposobnosti ne može gledati kao na zbroj jednojezičnih sposobnosti. Kao glavnu razliku između jezične obrade dvojezičnoga i *jednojezičnoga govornika* (engl. *monolingual speaker*) Grosjean navodi već spomenutu tezu o dvojezičnom modalitetu prema kojoj su za vrijeme jezične obrade kod dvojezičnoga govornika uvijek pobuđena (aktivna) oba jezika. Prema tomu, dvojezični govornik zapravo treba naučiti potisnuti, tj. suzbiti pobuđivanje jednoga od svojih jezika ako razgovara s jednojezičnim govornikom. Ako mu je sugovornik također dvojezični govornik, onda nema potrebe za potiskivanjem jednoga jezika pa vrlo često u komunikaciji dolazi do *prebacivanja koda* (engl. *code-switching*), naizmjeničnog korištenja obama jezicima. Svi ti složeni jezični procesi kod jednojezičnih govornika uglavnom nisu prisutni.

Ipak treba napomenuti da se u literaturi uspoređuje supostojanje dvaju ili više jezika kod dvojezičnoga ili višejezičnoga govornika i supostojanje dijalekata ili različitih jezičnih stilova unutar jednoga jezika kod jednojezičnoga govornika.

## 4. Svijet inojezičnih govornika

Iščitavajući literaturu o sposobnostima i *vještinama* (engl. *skills*) korisnika inoga jezika, što znači dvojezičnoga ili višejezičnoga govornika, nije teško primjetiti da se one zapravo ipak (izravno ili neizravno) određuju u odnosu prema sposobnostima i vještinama za koje se smatra da ih posjeduje izvorni jednojezični govornik ciljnoga jezika. No tu nastaje teškoća. Naime, izvorni se govornik često (i možda nehوتيčno) izjednačuje s jednojezičnim govornikom, što je svojevrсно idealiziranje ili *mit* o izvornome govorniku, kako kaže Davies (2003). Naime, izvorni govornik nekoga jezika može jednako tako biti, dvojezičan ili višejezičan govornik, što u današnje doba najčešće i jest.

Ako se prihvati suvremena teza (Cook 2003, Nicole 2003) o tome da svaki sljedeći usvojeni jezik utječe na obradu i umni prikaz (mentalnu reprezentaciju) prvoga jezika, gotovo je nemoguće bez idealiziranja (i zapravo

pojednostavljanja) opisati jezično umijeće, tj. komunikacijsku kompetenciju izvornoga govornika koji je ujedno i višejezični govornik.

Nameće se sljedeće pitanje — može li višejezični govornik biti izvorni govornik više jezika? Davies se (2003: 211–214) dotiče i toga pitanja. Navodi da se uz izvorne govornike koji su to postali rađanjem i odrastanjem u određenoj jezičnoj zajednici, ili koji su pak postali članovima određene jezične zajednice u ranome djetinjstvu (kao granična dob obično se uzima treća godina života), izvornim govornikom nekoga jezika mogu smatrati i izuzetno nadareni korisnici inoga jezika koji su tim jezikom ovladali obrazovanjem ili boravkom u zemlji u kojoj je ciljni jezik glavno sredstvo komunikacije, ili uporabom ciljnoga jezika u svakodnevnome životu i radu — npr. uporabom engleskoga kao jezika međunarodne komunikacije. Poseban su slučaj i postkolonijalne jezične situacije kada je jezik kolonijalne sile ostao glavnim sredstvom komunikacije te postao, u ponešto izmijenjenome obliku, prvi jezik većini stanovništva bivše kolonije (npr. slučaj singapurskoga engleskoga).

Izuzetno je teško reći mogu li se svi navedeni slučajevi svesti pod kapu izvornoga govorništva ili je ipak riječ o korisnicima inoga jezika. Možda to i nije bitno. Važna je činjenica da je u suvremenome svijetu velika većina svjetskoga stanovništva dvojezična ili višejezična. Stoga je prikladno reći da je današnji svijet *svijet inih jezika* (engl. *the world of second languages*) te da je poznavanje više od jednoga jezika gotovo nužno za normalno funkcioniranje pojedinca u suvremenom društvu. Saville-Troike (2006) navodi da neke od svjetski najbrojnijih jezika veći broj govornika govori kao ini nego kao prvi jezik (npr. engleski, španjolski, hindi). Ti bi podatci mogli stvoriti privid da je ovladati inim jezikom lako, no to nije slučaj. Milijuni se ljudi svakodnevno trude postati komunikacijski sposobni još u kojem jeziku osim svojega prvoga jezika. Međutim, tek manji broj uistinu uspije dostići visoke razine komunikacijske kompetencije u inome jeziku, a samo vrlo mali broj razinu blisku izvornomu govorniku. Stoga i korisnici inoga jezika, a poglavito stručnjaci koji se bave OVIJ-em, postavljaju pitanja kao u (5).

- (5) i. Što je to toliko različito u procesu ovladavanja J1 i procesu ovladavanja IJ da je uspješnost prvoga procesa zajamčena gotovo svima i bez puno svjesno uloženog truda, dok je uspješnost drugoga procesa neizvjesna i ovisna o brojnim čimbenicima?
- ii. Koji su sve oblici dinamike i međudjelovanja koje jezični sustavi višejezičnih govornika mogu pokazivati?
- iii. Koji sve izvanjezični čimbenici, koliko i kako utječu na OVIJ, jesu li i na koji su način u međudjelovanju?

Rasprava oko tih i ostalih spomenutih pitanja, različitih teorijsko-empirijskih pristupa njihovu rješenju te manje ili više pouzdanih odgovora na njih (kao i

brojnih odgovora koji nedostaju) čine OVIJ izrazito dinamičnom znanstveno-istraživačkom disciplinom, bitnom za jezične i primijenjeno-jezične znanosti općenito.

## 5. Poziv

Svrha je ovoga rada bila pozvati na raspravu o predloženim nazivima, po-najprije o nazivu same discipline i akronimu OVIJ kako bi se ujednačili. To bi omogućilo veću jasnoću i usporedivost sve većega broja radova pisanih na hrvatskome jeziku koji se bave OVIJ-em. Međutim, treba naglasiti da i unutar literature pisane engleskim jezikom ne postoji potpuna terminološka ujednačenost, a u svjetlu rezultata novih istraživanja i razmišljanja o jezičnim procesima i neki već vrlo uvriježeni nazivi dobivaju novo ruho. Hrvatski jezik i hrvatska znanstveno-istraživačka zajednica i više je nego spremna uključiti se u spomenuta terminološka i istraživačka previranja.

## 6. Literatura

- Bagarić, V. (2007) *Struktura komunikacijske kompetencije u stranom jeziku*, Zagreb: Filozofski fakultet (neobjavljen doktorski rad).
- Brown, R. (1973) *A First Language*, Harvard: Harvard University Press.
- Chomsky, N. (1957) *Syntactic Structures*, The Hague: Mouton & Co.
- Chomsky, N. (1959) Review of Skinner, *Language* 35: 26–58.
- Chomsky, N. (1965) *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Cook, V. (1991) The poverty-of-the-stimulus argument and multicompetence, *Second Language Research* 7: 103–117.
- Cook, V. (ur.) (2002) *Portraits of the L2 User*, Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Cook, V. (ur.) (2003) *Effects of the Second Language on the First*, Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Corder, S. P. (1967), The significance of learners' errors, *International Review of Applied Linguistics* 5: 161–169.
- Cvikić, L. (2007) Temeljno nazivlje u usvajanju jezika: hrvatski nazivi za *input, output i intake*, *Lahor* 3: 100–108.
- Davies, A. (2002) *The Native Speaker: Myth and Reality*, Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Dulay, H. i Burt, M. (1974) Natural sequences in child second language acquisition, *Language Learning* 24: 37–53.
- Filipović, R. (ur.) (1985) *Chapters in Serbo-Croatian-English Contrastive Grammar*, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Grosjean, F. (1985) The bilingual as a competent but specific speaker-hearer, *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 6: 467–477.
- Grosjean, F. (1989) Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person, *Brain and Language* 36: 3–15.

- Grosjean, F. (2001) The bilingual's language modes, u J. L. Nicol (ur.) *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing*, 1–22.
- Hymes, D. (1972) On Communicative Competence, u J. B. Pride i J. Holmes (ur.) *Sociolinguistics*, Baltimore: Penguin Books Ltd, 269–293.
- ICoSLA (2008) <http://www.hw.ac.uk/langWW/icsla/icsla.htm#SLA>, pristup 2. 11.
- Jelaska, Z. (ur.) (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z. (2007a) Nova rubrika: pojmovi i nazivlje, *Lahor* 3: 85–85.
- Jelaska, Z. (2007b) Ovladavanje jezikom: izvornojezična i inojezična istraživanja, *Lahor* 3: 86–99.
- Krashen, S. (1976) Formal and informal linguistic environments in language acquisition and language learning, *TESOL Quarterly* 10: 157–168.
- Lado, R. (1964) *Language Teaching: A Scientific Approach*, New York: McGraw-Hill.
- Lambert, W. E. i Tucker, G. R. (1972) *Bilingual Education of Children: The St. Lambert Experiment*, Rowley, MA: Newbury House.
- Lightbown, P. (2000) Anniversary Article: Classroom SLA Research and Second Language Teaching, *Applied Linguistics* 21: 431–462.
- Nicol, J. L. (ur.) (2001) *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Saville-Troike, M. (2006) *Introducing Second Language Acquisition*, Cambridge: CUP.
- Selinker, L. (1972) Interlanguage, *International Review of Applied Linguistics* 10: 209–231.
- Vilke, M. (1983) Linguistic and conceptual transfer from L1 to L2 in children, *Rassegna Italiana di Linguistica Applicata*, 15: 285–294.
- Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje* (2005) Zagreb: Školska knjiga.

### SLA and OVIJ: What's behind the acronym?

*The paper introduces some of the basic questions of second language acquisition research, with the primary aim of establishing Croatian equivalent terminology for the terms frequent in SLA publications. As a name for the discipline the author advocates the establishment of the term 'ovladavanje inim jezikom' (already proposed by Jelaska, 2007b) and its acronym OVIJ. The purpose of the paper is to raise discussion among Croatian SLA experts about the terms in question which could then lead to a greater uniformity or consistency of terminology in Croatian research dealing with SLA.*

*Key words:* second language acquisition research, SLA, istraživanje procesa ovladavanja inim jezikom, OVIJ

*Ključne riječi:* second language acquisition research, SLA, istraživanje procesa ovladavanja inim jezikom, OVIJ